

ROUSSEAU'DA SAVAŞ VE BARIŞ ÜZERİNE¹

ON WAR AND PEACE IN ROUSSEAU

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa KAYA

Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, Afyon / TÜRKİYE
ORCID: 0000-0003-3660-2532

ÖZET

Rousseau savaş üzerine görüşlerini Hobbes'a yönelttiği eleştirilerle ortaya koyar. Ona göre Hobbes, sivil durumda sahip olunan düşünceleri doğa durumuna taşımıştır; vahşi insandan bahsederken aslında toplumsal insanı anlatmıştır. Doğa durumu Hobbes'un ifade ettiği gibi bir savaş durumu değildir; aksine insan doğası gereği barışçıldır. Topluma girmesi onun barışçıl doğasını değiştirir. Devletlerin ortaya çıkmasından sonra savaşlar da ortaya çıkmıştır. Rousseau devletlerin kurulmasının savaşları ortaya çıkardığını ifade ettikten sonra devletlerarasındaki kalıcı bir barışın imkânı üzerinde durur. Ona göre devletlerarasında barışı sağlayacak olan şey, onları bir araya getirecek bir konfederasyondur. Konfederasyon sadece küçük devletleri büyük devletlere karşı korumanın değil, bütün devletlerle barış sağlamanın bir yoludur. Ancak Rousseau, söz konusu barışın sağlanmasının zor olduğunu da düşünür. Çünkü ona göre devletlerin gerçek çıkarı olan barış yerine, topraklar fethetmekte ve mutlak rejimler kurmaktadır. Bunun için Rousseau yöneticileri sadece sözle değil silahla da barışa zorlamak gerektiğini, yani barışın devrimle mümkün olduğunu belirtir. Bu çalışmada Rousseau'nun savaşın ortaya çıkmasını, liberal hukuk geleneğinden farklı olarak doğa durumuna değil sivil duruma bağlaması ve barışın devrimin zorlamasıyla kurulacak bir konfederasyon sayesinde mümkün olduğuna dair görüşleri analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Savaş, Barış, Doğa Durumu, Sivil Devlet

ABSTRACT

Rousseau reveals his views on war by criticizing Hobbes. According to him, Hobbes brought the thoughts of the civil situation to the state of nature; in talking about the wild person, he actually talked about social people. The state of nature is not a state of war as Hobbes put it; on the contrary, human is inherently peaceful. Entering society changes its peaceful nature. After the emergence of states, wars have also emerged. Rousseau emphasizes the possibility of a permanent peace between the states after the establishment of states. For him, peace between states is a confederation that will bring them together. The confederation is not only a way of protecting small states against the big states, but also a way of ensuring peace with all states. But Rousseau also thinks that it is difficult to achieve such peace. Because, according to him, the real interest of states, instead of peace, conquering the land and establish absolute regimes. For this reason, Rousseau states that managers should not only make peace with weapons, but also make peace possible. In this study, Rousseau's views on the emergence of war, unlike the liberal legal tradition, are connected to the civil situation and not to the state of nature, and the views of peace are possible through a confederation by the force of the revolution will be analyzed.

Key Words: War, Peace, State of Nature, Civilian State

1. GİRİŞ

Jean-Jacques Rousseau (1712-1778), 18. yüzyıl Aydınlanma felsefesinin önde gelen filozoflarından. Ortaya koyduğu ahlaksal, toplumsal ve siyasal düşüncelerle içinde yaşadığı topluma düşünsel olarak yön vermiştir. Dış otoriteye ve akla karşı özgür iradeyi, uygarlığa ve teknolojiye karşı doğayı

¹ Bu makale 9-12 Eylül 2018 tarihleri arasında Nevşehir'de düzenlenen 3. Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Kongresi'nde (UBAK) sunulmuş bildirinin genişletilmiş ve gözden geçirilmiş halidir.

savunmuştur. Siyasal ve toplumsal bir özne olan bireyin toplumdaki konumunu ele almış ve onun özgürlüğünü tesis etmeye çalışmıştır.

Rousseau'ya göre bütün bilgilerin en önemlisi ama en az ilerlemiş olanı insan hakkındaki bilgidir. Çünkü tutkuların devamlı etkisinin hissedildiği bir toplumda yaşamak zorunda bırakılmış insan, hemen hemen hiç tanınmayacak hale gelecek kadar görünüş değiştirmiştir. İnsanın doğası bozulmuş ve yozlaşmış; insan gerçek doğasından uzaklaştırılmıştır. Aslında Rousseau'ya göre insan doğası gereği iyidir. İnsanın özünde meydana gelen ve tarihsel bir süreçte gerçekleşen bu değişim ve toplumsal eşitsizliğin kaynağına ulaşmak, ayrıca sivil toplumun üstünde yükseldiği temelleri aydınlatmak amacıyla 17. ve 18. yüzyıl siyaset felsefecilerinin kuramlarında yaygın bir biçimde kullandıkları doğa durumu kavramına başvurur. Ona göre doğa durumu insanların, eşit, özgür ve barış içinde yaşadıkları bir haldir. Ancak kendisinden önce Hobbes, doğa durumunun insanlar arasında savaşın hâkim olduğu kötü bir durum olduğunu beyan etmiş ve bu durumdan kurtuluşu, herkesin haklarını bir sözleşmeyle devrederek sivil topluma geçişinde bulmuştur. İşte Rousseau'nun amacı aldatmaya dayalı bir sözleşmenin ürünü olan ve aslında gerçek bir savaş durumunu yansıtan sivil durumda birbirinin açığını kollayan insanların maskelerini indirmek ve bu durumun nedenlerini köktenci bir biçimde sorgulayarak insanın gerçek özünü su yüzüne çıkartmaktır. Bu çalışmada, toplum öncesi bir durum olan doğa durumunu bir savaş durumu olarak gören ve bu durumdan kurtuluşu sivil topluma geçişte gören Hobbes'un görüşlerine karşı savaşı sivil topluma barışı ise doğa durumuna atfeden Rousseau'nun görüşleri analiz edilecektir. Ayrıca Rousseau'nun uluslararası ilişkiler bağlamında devletlerarasındaki savaşı sonlandıracak kalıcı bir barışın imkânı üzerindeki görüşleri irdelenecektir.

2. DOĞA DURUMU VEYA BARIŞ HALİ

Rousseau, bir yandan insan doğasının eğitim ve sosyal reformlar aracılığıyla istenildiği gibi şekillendirilip sınırsızca geliştirilebileceğine hatta yetkinleştirilebileceğine inandığı için tam bir Aydınlanma düşünürü; diğer yandan, uygarlaşmış, aydınlanmış insanın saldırgan, yıkıcı ve çıkarıcı eğilimlerini görüp bunları uygarlığın zararlı etkilerine izafe eden tepkisiyle sert bir Aydınlanma eleştirmenidir.

Rousseau'nun felsefesine daha ilk baştan itibaren sivil veya çağdaş toplum ile insan doğası arasında var olduğunu öne sürdüğü bir karşıtlık veya antitez damgasını vurur. Rousseau, Avrupa uygarlığını insan doğasının moral ihtiyaç ve taleplerini entelektüel kültürün yapay cazibesine feda ettiği için ve doğal ihtiyaçlar yerine bir takım yapay ihtiyaçları yerleştirdiği için eleştirir. Bilim ve Sanatlar Üstüne Söylev adlı eserinde bilim ve sanatın gelişmesinin, insanın temel ihtiyaçlarından ziyade, kibir ve kendini beğenmişliğin bir ifadesi olduğunu söyler. Bilim ve sanatlar lüks gibi maddi zenginlikler peşinde koşmayı teşvik ederken sosyal açıdan ahlaki değerler yerine maddi değerlere dayanan bir değerlendirme tarzına yol açar. Bu durumun sonucu olarak gerçek insani ilişkiler zayıflarken, insan gerçek doğasına yabancılaşır ve kendi gerçek benliğinden uzaklaşır (Broome, 1963: 24).

İnsanın yapay bir uygarlık ve bu uygarlığın oluşmasını sağlayan bilim ve sanatlar aracılığıyla bozulduğu doğrusu, onun kendisinden koparılmış olduğu doğa durumu tam olarak neye karşılık gelmektedir? Rousseau yazılarında özellikle Hobbes'un doğa durumu betimlemesini hedef alır. Hobbes'a göre, savaşın en önemli nedenleri insanın doğasında ve davranışında yatar (Waltz, 1965: 16). Ona göre doğa durumunda insanlar sefil bir yaşam sürerler; "Öldürecek kadar güçlü, güvenli olabilmek içinse çok zayıf"tır. Sonsuz arzular, sınırsız tutkular ve bir güç mücadelesi içindedir. İnsanlar doğadan eşittir ancak eşitsizlikten güvensizlik, güvensizlikten ise herkesin herkese savaştığı bir savaş ortamı doğar. Bu nedenle doğa durumunda "hep şiddetli ölüm korkusu ve tehlikesi vardır ve insan hayatı, yalnız, yoksul, kötü, vahşi ve kısa sürer" (Hobbes, 2013:101). İnsanlar, Hobbes için temel çatışma nedenleri olan "yarışma, güvensizlik ve şeref" adına her zaman kavga etmeye, birbirlerinin topraklarını istilaya hazırdır (Hobbes, 2013:101).

Hobbes'un aksine Rousseau, daha mutlu bir doğa durumu tablosu çizer. Ona göre doğa durumu insanın "ne kendisinde ne de başkalarında şiddet, korku veya arzu yaratmayan" bir durumdur. Vahşi insanın kendini koruma duygusu, ancak, toplumun ona verebileceği tutkularla birleşince diğerleri için tehlikeli olur (Rousseau, 2018a:89). Hobbes insanın toplumda kazanmış olduğu niteliklerini, doğal insanın nitelikleri olarak almıştır. Vahşi insandan bahsederken, aslında toplumsal insanı anlatmış, "gereksinme, açgözlülük, baskı, istek ve gururdan aralıksız söz edenler, toplumda edinmiş oldukları fikirleri uygarlık

öncesi doğal duruma aktarmıştır (Rousseau, 2018a:100). Bir başka ifadeyle Hobbes, doğa durumundaki insanın toplumsal ya da politik insanın sahip olduğu sınırsız arzu ve tutkulara sahip olduğunu varsaymıştır.

Oysa Rousseau'ya göre, "ormanlarda avare dolaşan, hiçbir hüneri olmayan, konuşmayı bilmeyen, evi barkı, savaşları, bağlantıları olmayan, hemcinslerine ya da onlara zarar vermeye hiç gereksinimi olmayan" (Rousseau, 2018a:127) doğa halindeki insanın sadece iki temel tutkusu ya da arzusu vardır: Ben sevgisi (amour de soi) ya da kendi varlığını koruma arzusu ve hemcinslerinin acıları karşısında duyduğu merhamet (*pitié*) (Cevizci, 2017:387).

Rousseau'ya göre, insanı kendi varlığını korumaya iten ben sevgisidir (*amour de soi*). Bu duygu insanın gerçek özünü ifade ettiği için kendiliğinden iyidir. O, gerçek ya da içsel benin, akılsal değil de duygusal olan benliğin bir ifadesidir (Solomon, 1988:17). Bütün doğal iyiliklerin gerçek kaynağı olan mutlak bir duygu olarak ben sevgisi, içgüdüsel düzeyde kendi varlığını koruma isteği şeklinde tecelli eder ve insanı gerçekten insan yapan bir duygudur (Cevizci, 2017:388).

Rousseau göre

merhamet doğal bir duygudur; her bireyin kendine karşı duyduğu sevginin faaliyetini hafifletip yumuşatarak türün, karşılıklı olarak muhafazasına yardım eder. Bizi acı çektiğini gördüklerimizin yardımına düşünmeden koşturan bu duygudur; doğa halinde kanunların, törelerin, erdemlerin yerini (...) bu duygu alır (Rousseau, 2018a:123).

Ayrıca merhamet, başka insanların acı çekmesinden "içsel bir hoşlanmama" durumudur. Eğer bu duygu bastırılır ya da toplum tarafından gölgede bırakılırsa o zaman sosyal koşulların bir işlevi olan bu duygu, insanları, çıkarlarının karşılıklı düşmanca olduğu algılamasına zorlar (Wood, 2012:221).

Öte yandan Rousseau doğa durumundaki insanı açıklayabilmek için sivil toplum halinde tanıdığımız şekliyle insanı alır ve onu uzun sosyal gelişme süreçlerinin ardından ortaya çıkan yetenek ve özelliklerinden soyutlar. Başka bir ifadeyle Rousseau doğal insanı toplumsal insan durumuna özgü olan her şeyin yokluğuyla tanımlar (Ağaoğulları, 2006:35). Çünkü doğa durumundaki insanı anlamak istiyorsak eğer, onu toplum içinde sahip olduğu bütün niteliklerden soymak gerekir. Bu niteliklerden birincisi ise akıldır. Rousseau'ya göre, insan, doğa halinde yaşamak için gereken her şeye içgüdüsel olarak sahipken, toplumda yaşamak için gerekli olanlara ise ancak akıl yardımıyla sahip olabilir (Rousseau, 2018a:117). Akıl konuşmaya bağlı olduğunu, konuşmanın ise toplumsal bir varoluşu gerektirdiğini düşünen Rousseau, insanın akıllı hayvan olarak tanımlanamayacağını öne sürer" (Rousseau, 2018a:108-109). Dolayısıyla doğa durumundaki insanın diğer hayvanlardan hiçbir farkı yoktur. O da diğer hayvanlar gibi yiyecek bulmak amacıyla doğada dönüp dolaşmakta, kısacası sadece kendi varlığını korumak için çalışmaktadır.

Kısacası Rousseau'ya göre "doğa hali, bizim kendi varlığımızı korumak için gösterdiğimiz özenin başkalarına en az zarar verdiği durum olduğu için barışa ve insan türüne en elverişli olan durumdur"(Rousseau, 2018a:118).

3. SİVİL TOPLUM VEYA SAVAŞ HALİ

Doğa durumundaki barış ve eşitliği, insanın merhamet duygusunu, masumluğunu ve özgürlüğünü bozan özel mülkiyettir. Özel mülkiyet gerçek anlamda sivil toplumun oluşmasına ve bunun sonucu olarak sosyal yaşamda eşitsizliğe, zengin-yoksul sınıflaşmasına sebep olmaktadır. Özel mülkiyet ve bunun sonucunda ortaya çıkan sivil toplum, doğa durumuna hâkim olan barış, eşitlik ve merhamet duygusunun karşılığı olan *amour de soi*'nin; hırs, açgözlülük, kendini beğenmişlik gibi duygularla ifade edilen, kişisel bozulmanın, acının ve toplumsal kötülüğün kaynağı olan *amour propre*'a (özsaygı) dönüşümüne yol açar (Dent, ?:68).

Rousseau *amour de soi* (ben sevgisi) ile *amour propre*'u (özsaygı) birbirinden ayırmaktadır. Ben sevgisi anlamına gelen *amour de soi* insanlık ve erdemden türeyen akıl ve merhamet duygusuyla ayarlanan doğal bir duygudur ve bu duygu her hayvanı kendisini koruma konusunda tedbirli hale getiren bir histir. Yani Rousseau'ya göre kendimizi koruma, başkalarının saldırı ve tecavüzlerine karşı direnme isteğimizin temelinde kendimizi sevmemiz *amour de soi* yatmaktadır. Buna karşın *amour propre* (özsaygı) kişinin kendisine herkesten daha fazla değer vermeye yöneltti, insanların birbirlerine

yaptıkları tüm kötülöklere ilham veren, aynı zamanda onurun kaynağı olan ve sadece toplumda ortaya çıkan, doğal olmayan bir duygudur. *Amour propre*'u yapay bir duygu kılan şey, insanın doğasını izlemek yerine, toplumun verdiği saygınlığı en üstün değer saymasıdır. *Amour propre*, insanların bir ağacın altında ya da bir kulübenin önünde toplanıp birbirlerine bakmaya, bir başkasının bakışını fark eder etmez başlayan bir durumdur. Rousseau'ya göre,

herkes başkalarına bakmaya, kendisine bakılmasını istemeye ve saygınlık değer olmaya başladı. En iyi şarkı söyleyen ya da dans eden, en güzel, en güçlü, en becerikli olan ya da en güzel konuşan, en çok saygı duyulan insan olurdu; bu, eşitsizliğe, aynı zamanda kötülüğe doğru ilk adım oluyordu. Bu ilk üstün tutmalardan bir yanda gurur, başkalarını küçük görme, öte yandan utanma ve kıskançlık doğdu; bu yeni mayaların sebep olduğu mayalanma, sonunda mutluluğu, arılığı, ahlak temizliğini öldürücü bileşikler meydana getirdi" (Rousseau, 2018a:141).

Ayrıca Rousseau'ya göre insanlar karşılıklı olarak birbirlerini takdir etmeye ve beğenilme fikri kafalarında oluştuğunda, herkes bu saygıya layık olduğunu savunmuştur ve cezadan muaf olarak buna sahip olmak artık imkânsız hale gelmiştir. Çünkü herkes, saygınlığını kaybettiği zaman, aşağılanmanın bedelini, kendine verdiği değer ile orantılı olarak ödetmeye kalkışacak ve bu nedenle intikamlar korkunç bir boyut alacak ve insan kana susamış zalim bir varlığa dönüşecektir" (Rousseau, 2018a:142).

Dolayısıyla Rousseau için Hobbes'un 'insanın insana kurt olduğu' özdeyişi insanın uygarlık öncesi doğal hali için yanlış, ancak uygar toplum için doğru olmaktadır (Durğun, 2012:106). Bu nedenle Rousseau'ya göre savaş durumu insanın "ilk günahının" sonucu, Tanrı'nın arzusu ya da Hobbes'ta olduğu gibi insan kötü olduğu için değil, toplum insanın doğasını bozduğu için ortaya çıkar; kötülüklerin sorumlusu insan değil, toplumdur.

Peki, merhamet hissine sahip, barış, eşitlik ve özgürlük içinde yaşayan doğal insan, nasıl olup da topluma geçmiştir? Rousseau bu soruyu yanıtlarken "doğanın zorlamaları, artan nüfusun ihtiyaçları", "teknğin gelişmesi", "madencilik ve tarımın ortaya çıkışı" ve "özel mülkiyetin gelişmesi" gibi somut verilere başvurur. Ona göre doğal durumdan toplumsal yaşama geçiş, dört ayrı evrede gerçekleşmiştir. Bu evrelerden ilkinde doğa durumundaki insan bir takım doğal felaketlerin sonucu olarak başka insanlarla bir araya gelmek zorunda kalmıştır. İkinci evrede, onun ilk devrim dediği, teknik gelişmeler bulunur. Tekniğin gelişmesi, insanları barınaklar içinde ve aileleriyle yaşadıkları ataerki düzeni ortaya çıkarır. Henüz ortada daha devlet yok iken bile insanın davranışları değişmeye başlar. Toplumsal işbölümü insanlarda yeni duygular yaratır.

Rousseau'ya göre toplumsallaşmanın üçüncü evresinde, uğursuz bir rastlantı sonucunda gerçekleşmiş olan büyük devrim, yani madencilik ve tarım bulunmaktadır. "İnsanı uygarlaştıran, insan türünü yitiren, şaire göre altın ve gümüşdür fakat filozofa göre demir ve buğdaydır" (Rousseau, 2018a:144). Bu evreyle birlikte her şeyin kötüye gitmeye başladığını söyleyen Rousseau'ya göre insanları madenleri işlemeye ve toprakları ekip biçmeye başlamalarıyla birlikte doğal işbölümünden toplumsal işbölümü aşamasına geçerler ve tükettiklerinden daha fazlasını üretmeye koyulurlar. Başka bir ifadeyle işbölümünün ortaya çıkışı, her şeyden önce üretimin hem niceliksel hem de niteliksel olarak çeşitlenmesine ve birçok yapay ihtiyacın doğuşuna yol açar. İşbölümü ikinci olarak uzmanlaşmaya yol açıp bağımlılığı artırır. İşbölümü son olarak doğal eşitsizliklerin önemli bir rol oynamasına, yani daha güçlü, daha zeki ve daha becerikli insanların daha çok üretip daha çok kazanmalarına neden olur.

Öte yandan nüfusun artışıyla birlikte insanlar birbirleriyle daha yakın ve daha sık temas içine girerler. Dil, bu ilişki için yararlı olduğundan gelişir. İnsanların birbirlerini kıyaslamasıyla "güzellik ve erdem" düşünceleri gelişir. Aşk ve dostluğun yanı sıra, bunların zıttı olan kıskançlık, anlaşmazlık ve şiddetli öfke ortaya çıkar (West, 2013:58).

Yerleşik tarımla birlikte ise artık dördüncü aşama olan, ekonomik eşitsizliğin ve özel mülkiyetin ortaya çıkışı için gerekli koşullar sağlanmıştır. Rousseau'ya göre "böylece en güçlüler ya da en zavallılar kendi güçlerini ya da kendi gereksinimlerini başkalarının malı üzerinde bir tür hak, kendilerine göre mülkiyet hakkıyla eşdeğerde bir hak haline getirdikleri için bozulan eşitsizliği korkunç bir kargaşa izler" (Rousseau, 2018a:150). Mülkiyet ilişkilerinin yerleşmesiyle "en güçlünün hakkı ile ilk el konanın hakkı arasında ancak kavga ve cinayetle son bulan devamlı bir çatışma ortaya çıkmıştır" (Rousseau, 2018a:151). Doğal hukuk kuramcıları toplumu bütün kurumlarıyla ve özellikle özel mülkiyet kurumuyla

birlikte doğadan türetmeye çalışırken, Rousseau, mülkiyetin ve bundan doğan eşitsizliğin toplumun gelişmesinin sonucu olduğunu ifade eder. Ona göre "Bir toprak parçasının etrafını çevirip 'bu bana aittir' diyebilen, buna inanacak kadar saf insanlar bulabilen ilk insan, uygar toplumun gerçek kurucusu olmuştur" (Rousseau, 2018a:133). Mülkiyet bir yandan rekabet ve yarışçılık öte yandan çıkar çatışmaları ve hep kendi çıkarını başkasının zararına sağlamak gizli arzusunu doğurmuştur. Bütün bu kötülükler mülkiyetin sonuçları ve doğmakta olan eşitsizliğin ayrılmaz unsurlarıdır" (Rousseau, 2018a:149-150).

Rousseau'ya göre bir yanda mülkiyet sahibi olanlarla diğer yanda her şeyden yoksun kalanlar bulunmakta, zenginler kendilerine yapay ihtiyaçlar yaratıp şatafatlı bir gösteriş hali içine girerlerken yoksullar en temel ihtiyaçlarını dahi karşılayamamaktadır. Ayrıca kişinin kendi zenginliğiyle maddi üstünlüğüne dair bilgisi, erdemin tohumu olan merhamet duygusunu tümenden ortadan kaldırdığı için kölelik ve sefalet her an bir önceki anı aratacak şekilde güçlenerek pekişmekte ve nihayet yerleşik, dahası kurumsallaşmış hale gelmektedir. "Buna karşı çıkabilecek bir insan olsaydı", der Rousseau, "insan türü nice suçlardan, nice savaşımlardan, nice cinayetlerden, nice yoksulluklardan ve nice korkunç olaylardan esirgenmiş olurdu" (Rousseau, 2018a:133).

Rousseau'ya göre,

zayıflara yeni bağlar zenginlere ise yeni güçler veren, doğal özgürlüğü bir dara geri dönmek üzere yok eden, mülkiyet ve eşitsizlik kanununu ebediyen kuran, ustalıklı bir gaspa geri alınmaz bir hak payesi veren, bazı muhterislerin kârı uğruna bütün insan türünü daha o zamandan çalışmaya, kulluğa ve sefalete boyun eğdiren, toplumun doğuşu böyle oldu (Rousseau, 2018a:154).

Rousseau, zengin ve yoksulun eşitsizliğine dayanan sivil toplum ve devletin kuruluşunu *Ekonomi Politik*'te ise şöyle ifade eder:

Bu iki toplum katmanının sosyal anlaşmasını birkaç sözcükle özetleyelim: Senin bana ihtiyacın var çünkü ben zenginim, sense yoksulsun; öyleyse aramızda bir anlaşma yapalım: Bana hizmet etme onuruna erişmene izin vereceğim, şu şartla ki sana buyurma zahmetine girmemin karşılığı olarak elinde kalan az bir şeyi de bana vereceksin (Rousseau, 2015:49).

Rousseau'ya göre, tarihsel olarak işbölümü ve özel mülkiyetin ortaya çıkışı insanları bir "savaş" hâline sokmuştur. İnsanın doğa durumunda sahip olduğu bağımsızlık ve özgürlüğünü tekrar kazanabilmesi, toplumun içinde bulunduğu savaş durumunun sona ermesine bağlıdır. Mülkiyetin ve sivil toplumun yarattığı eşitsizliği ve savaşı sonlandırmanın çözümünü ise Rousseau, insanların aralarında yapacakları bir sözleşmede bulur. Bu nedenle kaleme aldığı *Toplum Sözleşmesi* adlı eserine şu sözlerle başlar: "İnsan özgür doğar, oysaki her yerde zincirlere vurulmuştur" (Rousseau, 2018b:4). İnsanın zincirler içinde olmasının nedeni, sivil topluma girmesiyle birlikte kendisini daha önce doğa durumunda olmayan bir eşitsizlik ortamı içinde bulmasıdır. Benzer şekilde insanın, bir eşitsizlik ortamı olan sivil topluma girmesiyle başlayan olumsuzluklara dair *Emile*'de şu ifadeleri kullanır. "Uygar insan doğar, yaşar ve kölelik içinde ölür: doğduğunda bir kundak dikilir ona; öldüğünde de bir tabutun içine çivilenir: insan şeklini korudukça kurumlarımızca zincirlenmiştir (Rousseau, 2009:116).

Rousseau'ya göre insanın yaptığı sözleşmeyle dâhil olduğu politik toplum, yoksullara zincirler vururken zenginlerin gücüne güç katmıştır. Toplumun ürünleri olan bilim, edebiyat ve sanatlar da yoksullara vurulan zincirleri örten çiçekler; özgür yaşamak için doğmuş insanların damarlarında taşıdıkları özgürlük duygusunu söndürmeye çalışan edimlerdir (Rousseau, 2017:8). Böylece insan, geri alınamayacak bir şekilde, özgürlüğünü kaybetmiş, sonsuza dek sürecek mülkiyet ve eşitsizlik insan yaşamına hâkim olmuştur (Durğun, 2012:108).

4. BARIŞI SAĞLAMANNIN BİR ARACI OLARAK SÖZLEŞME

Rousseau, modern toplumsal yaşamın insan üzerindeki zararlı etkilerin yoğun bir şekilde eleştirmesine rağmen, insanın doğa durumuna geri dönmesinin mümkün olmadığını, toplumsal yaşamın kaçınılmaz olduğunu düşünmektedir. İnsanın doğa durumunda sahip olduğu bağımsızlık ve özgürlüğünü tekrar kazanabilmesi, toplumun içinde bulunduğu savaş durumunun sona ermesine bağlıdır. Bu noktada Rousseau, insanın toplumsal yaşamını daha önceki doğa durumuna yaklaştırabilecek nitelikte bir düzen arayışı içine girer. Ona göre böyle bir düzen, bireyi doğal yetkinliğine ulaştırmayı hedefleyen bir eğitim ve herkesin özgürlüğünü ve eşitliğini sağlayacak yasalarla yönetilen bir cumhuriyetçi devlet yapısıyla

sağlanabilir. Böyle bir devletin bütün varlık ve mekanizmasını işletip düzenleyecek olan ise herkesin özgürlüğünü korumak için bütün özgürlüğünü feda edeceği temel sözleşme yani genel iradedir. Bu sözleşme zengin ve fakirin eşitsiz ilişkisine dayanan "yalancı sözleşme"den farklı olarak, insanın toplum aracılığıyla eşitliğini, özgürlüğünü ve bağımsızlığını sağlayacak olan sözleşmedir (Yalvaç, 2007:135).

Rousseau, bir yandan toplumun egemen otoritesini sağlarken, diğer yandan kişinin özgürlüğünü koruyacak ve kendi kendisini yönetmesine izin veren bir çözüm aramaktadır. Bu nedenle Rousseau'ya göre "toplum sözleşmesi, üyelerinden her birinin canını, malını bütün olarak güçle savunup koruyan öyle bir toplum biçimi bulmalı ki, orada her insan hem herkesle birleştiği halde yine kendi buyruğunda kalsın, hem de eskisi kadar özgür olsun." (Rousseau, 2017:14)

Rousseau'ya göre toplum sözleşmesi böyle bir toplumu kurmanın yolunu, "her bireyin kendini tüm topluma bütün haklarıyla birlikte bağlanmasında" (Rousseau, 2017:14) bulur. Buna göre her birey kendini topluma verdiği ve herkes aynı durumda bulunduğu için gerçekte birey hiç kimseye bağlanmamış olur. Toplumun her üyesi kendisi üzerinde başkalarına tanıdığı hakların aynısını elde eder (Ağaoğulları, 2006:50-51). Böylece hem yitirdiğinin tam karşılığını alır hem de elindekini korumak için daha fazla güç elde eder. Kısacası Rousseau'ya göre sözleşmeyle "her birimiz bütün varlığımızı ve bütün gücümüzü bir arada genel istemin buyruğuna verir ve her üyeyi bütünün bölünmez bir parçası kabul ederiz (Rousseau, 2017:15).

Toplum sözleşmesiyle birlikte, sözleşmeye katılan bireylerin kişisel varlığı yerine kolektif bir bütün ortaya çıkar. Bu bütün, kendine özgü bir hayatı, bir ortak benliği ve iradesi olan, cumhuriyet ya da siyasal gövde olarak adlandırılan tüzel kişidir. O pasif bir şey olarak düşünüldüğünde devlet, aktif bir şey olarak tasarlandığı zaman egemen varlık, benzer başka güçlerle kıyaslandığı zaman egemenlik adı verilir. Üyelerine ise kolektif olarak alındıkları zaman halk, bireysel olarak değerlendirildiklerinde yurttaş, devletin yasalarına tabi olan kendilikler olarak değerlendirildikleri takdirde ise uyruk adı verilir (Rousseau, 2017:15).

Rousseau, toplum sözleşmesiyle bireye yitirmiş olduğu birliği ve bütünlüğü yeniden kazandırmayı amaçlar ve bunu başarabilmek için de bireyi en azından teorik olarak ikiye böler. Buna göre bir yanda sözleşmeye veya genel iradeye katılan yurttaş, diğer yanda genel iradeye itaat etmekle yükümlü olan uyruk bulunmaktadır (Cevizci, 2017:413). Rousseau bununla da kalmayıp halk kavramını da bireydeki bölünmeye paralel olarak ikiye böler: Yurttaşların oluşturduğu soyut ya da egemen halk ve kanlı canlı insanlardan oluşan somut halk ya da yönetilen halk. Rousseau halk kavramına biri somut diğeri soyut iki farklı anlam yüklemek suretiyle, onu hem yöneten hem de yönetilen olarak ele alma imkanı elde eder (Broome, 1963:54).

Anlaşılacağı üzere Rousseau'nun toplum sözleşmesi, Hobbes'taki versiyonundan farklılık gösterir. Hobbes'un sözleşme teorisinde, bireyler sözleşmeyle haklarını, sözleşmeye taraf olmayan bir egemene, Leviathan'a devrederek, hükümet ya da politik yönetimin kurulmasını sağlarken, Rousseau'da sözleşme, sözleşmeye taraf olan ve kolektif olarak alınan bireylerle özdeştir. Dahası, Rousseau sözleşme hakkında konuşurken, hükümetin hiç söz etmez (Cevizci, 2017:414).

Hobbes, insanlar arasındaki iç savaşı sonlandırmak ve güveni sağlamak için sözleşmeyi yapan bencil bireylerden ayrı bir güç ya da otoriteye ihtiyaç duymuştur. Rousseau ise güvenlikten ziyade özgürlük için çaba harcamıştır. O, kendisini, insanlara, toplumsal duruma geçince kaybettikleri özgürlükten daha yüksek bir özgürlüğe erişildiğini göstermek zorunda hissetmiştir (Cevizci, 2017:415).

Rousseau'ya göre özgürlükten vazgeçmek insanın en temel niteliğinden, insanlığından vazgeçmesi demektir. İnsanın iradesinden özgürlüğü almak aynı zamanda onu ahlaktan mahrum kılmak anlamına gelir. Rousseau, insanın gerçek özgürlüğe ve ahlaki bir varlık olma statüsüne sivil toplum ortaya çıkışıyla, politik toplum içinde sahip olduğunu düşünür. Bu nedenle Rousseau, toplum sözleşmesinde gerçek bir toplumun yegâne geçerli temelini bulur. O, her insanın herkesle birleştiği halde yine de özgür kaldığı bir yönetim biçimini, genel iradeyi, yani ortak iyiyi ifade edecek bir rejim aradığını belirtirken, eşitsizlik ve adaletsizlik tehlikesinden kurtulmanın tek yolunu, her yurttaşın kendisini tüm haklarıyla topluma bağlamasında bulur. Bu bağlanış tam olmadığında, başkalarının hâkimiyeti altına girmek söz konusudur. Rousseau, bireyin topluma tüm haklarıyla bağlandığında, genel iradenin gücüne boyun eğmiş olacağını söyler (Cevizci, 2017:417-418).

Rousseau'ya göre insanlar genel iradenin kurumsallaşmasından veya toplum sözleşmesinden önce çeşitli şekillerde eşit durumda olmadıkları için bu eşitsizlikten bir şeyleri korumak, onu bir şekilde sürdürmek ve meşrulaştırmak çabasındaydılar. Böylesi bir eşitsizlik ortamından kurtulmak için mutlak bir vazgeçişe, topluma bütün haklardan vazgeçerek bağlanmaya ihtiyaç vardır. İnsanlar kendilerini bir ve aynı kılacak, eşit bir düzeye ancak bu şekilde gelebilirler: "Toplum üyelerinden her biri, bütün haklarıyla birlikte kendini baştanbaşa topluluğa bağlar çünkü bir defa her kişi kendini tamamen topluma verdiğinden, durum herkes için birdir; durum herkes için bir olunca da bunu başkalarının zararına çevirmekte kimsenin çıkarı olmaz" (Rousseau, 2017:14).

Bütün haklarından vazgeçen, onları genel iradeye, egemen varlığa devreden insanlar, egemen varlığın üyeleri olarak tam bir eşitlik konumuna ulaşırlar. Zaten Rousseau'ya göre egemen varlık, "kendini kurmuş olan kişilerden oluşur (Rousseau, 2017:17).

Peki, insan sivil toplum aşamasındaki politik düzende egemen varlığa tabi olmak suretiyle bağımsızlığından, özgürlüğünden vazgeçmiş olmaz mı? Rousseau'ya göre elbette bağımsız anlamında insan özgürlüğünü yitirir ama yeni bir özgürlüğe, toplumsal özgürlüğe ulaşır. Bu özgürlük Rousseau'nun "en büyük iyilik" olarak tarif ettiği, kişinin kendi iradesine göre davranması değil, bir başkasının iradesine tabi olmaması anlamında bir özgürlüktür. Rousseau'ya göre "yasalara boyun eğdiğimde özgürümdür, ancak diğerlerine boyun eğdiğimde özgür değilimdir, çünkü ikinci durumda sadece bir bireyin iradesini yerine getiriyordum, ancak yasalara boyun eğdiğimde herkesin olduğu kadar benim de olan ortak iradenin emriyle hareket ederim" (Viroli, 1988:150). Dolayısıyla sivil özgürlük genel iradeye itaati gerektirir. Böylece Rousseau, ne başkalarına egemen olma ne de başkaları tarafından egemenlik altına alınmayı isteyen insanın, sivil toplumda doğadakine benzer şekilde özgür olabileceğini ileri sürer. Bir başka ifadeyle insanın sivil toplumda hâlâ doğadakine benzer biçimde bağımsız olmasının tek yolu, özgürlükçü bir cumhuriyetin yurttaşı olmaktan geçer (Tunçel, 2012:91).

Rousseau doğal özgürlükten veya güvenli olmayan bir bağımsızlık halinden politik bir düzen tarafından korunan toplumsal özgürlüğe doğru bir geçişin son derece önemli olduğunu düşünür. Ona göre "insanın toplum sözleşmesiyle yitirdiği şey, doğal özgürlüğü ile isteyip elde edebileceği şeyler üzerindeki sınırsız haktır. Kazandığı şeyse, toplumsal özgürlükle, elindeki şeylerin sahipliğidir" (Rousseau, 2018b:8).

Rousseau'ya göre politik düzende kişisel özgürlük veya doğal bağımsızlık imkânı ortadan kalkar. Toplumda bireyin bu kaybı, melekelerinin harekete geçirilmesi ve genişlemesiyle, bir duygu soyluluğu ve ruhun manevi yükselişiyle telafi edilir. Birey bir dürtü yarattığı değil de sorumlu bir ahlaki fail haline, sadece toplumda gelir (West, 2013:61).

İnsanı doğa durumundaki dürtülerinden, içgüdülerinden kurtaran, tam bir insan varlığı haline getiren, onu yabancılaşmış olma durumundan kurtaran tek şey de toplumsal özgürlük ya da "insanı kendi kendisinin efendisi yapan manevi özgürlüktür (Rousseau, 2017:9). Öyleyse doğal özgürlük kaybı, insanın tam ahlaki özgürlüğüne ulaşması için yapılması gereken bir fedakârlıktır (West, 2013:61). Gerçekten de yurttaş genel iradenin otoritesini kabul ederken, sadece kolektif, moral bir bütüne katılmakla kalmayıp kendisi için koymuş olduğu bir yasaya itaat etmek suretiyle gerçek özgürlüğe ulaşır.

5. KALICI BARIŞIN İMKÂNI ÜZERİNE

Rousseau bütün yazılarında devletlerarası ilişkilerle ilgili görüşlerini dağınık da olsa ifade etmiş iken, Toplum Sözleşmesi'nin son sayfasında ilginç bir açıklamada bulunur: "Politik hukukun gerçek ilkelerini koyduktan ve devleti kendi temeli üzerine oturtmaya çaba gösterdikten sonra, sıra onun dış ilişkilerini desteklemeye gelir: Bu da devletler hukukunu, ticareti, savaş ve fetih hukukunu, kamu hukukunu, devletlerarasında birlikleri, görüşmeleri, antlaşmaları vb. içine alır" (Rousseau, 2018a:136).

Rousseau Toplum Sözleşmesi'nin sonuna eklediği bu paragrafı aslında devletlerarası ilişkiler hakkında hem kişisel olarak büyük bir tecrübe kazandıktan sonra hem de diğer bütün toplumsal ve felsefi görüşlerini oluşturduktan sonra yazmıştır. Bütün insanlığın "genel ahlaki" üzerine yazan Rousseau gibi bir düşünürün devletlerarası ilişkiler hakkında sessiz kalmış olması da düşünülemez (Yalvaç, 2008:3).

Rousseau'ya göre toplum sözleşmesiyle insanlar arasındaki özel savaşlar sona ermiştir. Ancak Hobbes ve diğer realistlerin de ifade ettiği gibi devletlerarası ilişkiler hala savaş ve çatışma durumu içermektedir. Fakat Rousseau için önemli olan şiddetin kökenidir, görüntüsü değil. Şiddetin kökeni ise Hobbes'un

ileri sürdüğü gibi insan doğasında değil, insanın barışçı doğasını bozan ve onu ahlaki çelişki içine sokan toplumdur. Bu nedenle şiddet insanın kötü olmasının değil, insanın toplum tarafından yozlaştırılmasının sonucudur. Toplum bir taraftan eşitsizlikleri artırmış diğer yandan insanı birbirine bağımlı yaparak onu güvensiz yapmıştır. Bağımlılık ise en önemli çatışma nedenidir. Ve bağımlılık, insanları olduğu gibi devletleri de savaş durumuna sokmuştur.

Rousseau, *Emile*'de bağımlılık üzerine şöyle bir çözümleme bulur:

İki tür bağımlılık vardır; doğrudan doğruya doğadan gelen eşya bağımlılığı ve toplumdan gelen insan bağımlılığı. Eşya bağımlılığının maneviyatla hiçbir ilgisi olmadığından özgürlüğe kesinlikle zararlı değildir ve kötülük doğurmaz. İnsanlara olan bağımlılık düzensiz olduğundan bütün kötülükler ortaya çıkar ve bu bağımlılık efendi ve kölenin birbirlerini sürekli yıpratmalarının nedenidir" (Rousseau, 2009:82).

İnsanlara olan bağımlılığı artırması dolayısıyla sivil toplum, şiddetin ve kötülüğün ortaya çıkmasına ve örgütlü bir nitelik kazanmasına neden olmuştur. Doğa durumunda insanın hayatında yer almayan savaş ancak insanın siyaset öncesi toplumdan, devletli topluma geçişi ile ortaya çıkmıştır. Bu nedenle Rousseau'ya göre savaş, toplumun ve devletin varlığı ile özdeş bir kurumdur ve kurumsallaşmayı gerektirir. Sivil toplumdan önce insanlar arası ilişkiler savaşa dönüşmemiş ve insanlar arasındaki güvensizlik yalnızca "kavgalar ve cinayetler" ile sonuçlanmıştır. Ancak devletlerin ortaya çıkmasından sonra savaşlar da ortaya çıkmıştır: "İnsan ancak yurttaş olduktan sonra asker olur." Bu nedenle "Savaş, devletin varlığını nasıl öngörüyorsa, devletin varlığı da savaş durumunun varlığını öngörür." (Hinsley, 1967:50).

Rousseau'ya göre

savaş insanla insan arasında bir ilişki değil, devletle devlet arasındaki bir ilişkidir ve bu ilişkide bireyler, birbirlerine ne insan ne de yurttaş olarak değil, asker olarak; vatanın üyeleri değil, onun koruyucuları olarak düşmandırlar. Kısacası devletin düşmanı insanlar değil, yine başka devletler olabilir; çünkü özlere birbirinden ayrı olan şeyler arasında gerçek bir ilişki kurmak olası değildir. (Rousseau, 2017:10).

Savaşın nedeni olarak sivil toplumu ve devleti gören Rousseau, devletlerarasındaki bu savaş durumunun nasıl sonlanacağı, yani barışın imkanı üzerinde durmuştur. Rousseau'ya göre devletlerin kurulması özel savaşlardan bin kat daha korkunç olan genel savaşları çıkarmıştır. Bütün devletler sadece kendi çıkarları peşindedir. Bunun çözümü ise kişileri bir araya getiren bağlar gibi devletleri de bir araya getirecek bir konfederasyon yönetim biçimidir. Rousseau, kişiler için olduğu gibi devletler için de tikel özgürlüklerini kaybetmeden genel iradeye boyun eğecekleri bir yol aramaktadır. Rousseau, devletlerarasında yapılacak bir sözleşmeyle oluşturulan konfederasyonun bunu sağlayabileceğini düşünür. Konfederasyon sadece küçük devletleri büyük devletlere karşı korumanın değil, bütün devletlere barış sağlamanı da bir yoldur. Konfederasyon, güç dengesi sağlayarak devletlerin başka bir devletin egemenliği altına girmeden hem özgürlük ve bağımsızlıklarını korumalarını sağlayacak hem de ortak çıkarların gerçekleşmesi için zorlayıcı güç olacaktır.

Rousseau bu görüşlerini şekillendirirken, *Avrupa'da Kalıcı Bir Barışın Kurulmasına Dair Proje* adlı bir eser kaleme alan ve devletler arasında kalıcı bir barışın ancak uluslar arası kurumlar aracılığıyla sağlanabileceğini savunan Abbe de Saint-Pierre'den etkilenmiştir. Bu eser Rousseau ve Kant üzerinde büyük bir etki bırakmıştır.

Saint Pierre'in söz konusu eseri çok uzun (23 cilt) ve üslubunun zahmetli olması dolayısıyla pek rağbet görmemiş, bunun üzerine eserin ciddiyet ve önemini fark eden Rousseau eserin kısa bir özetini (*extrait*) hazırlamış ve 1761'de yayımlamıştır. Bu özetin yanı sıra Rousseau bu esere dair bir yorum ve yargı kısmı (*jugement*) da hazırlamış ve 1782'de yayımlamıştır.

Rousseau *Özet*'de bir Avrupa Federasyonu yolu ile barışın nasıl gerçekleşebileceği konusunda Saint Pierre'in düşüncelerine övgüler sunar. *Yargı*'da ise böyle bir federasyonu kurmanın niçin bir hayal olduğunu açıklamaya çalışır. Bir başka ifadeyle Rousseau, Saint Pierre'in çözmek istediği sorunun çözümünün, yani kalıcı bir barışın imkânının, ancak sıkı bağlarla oluşturulmuş bir konfederasyonla mümkün olduğunu, fakat böyle bir konfederasyonun kurulmasının ise ütöpik olduğunu düşünür (Hinsley, 1967:46).

Rousseau, Saint Pierre'in konfederasyonun bir kere kurulduktan sonra nasıl işleyeceği konusunda doğru fikirler ortaya attığını ancak konfederasyonun nasıl kurulacağı hakkında sadece "bir çocuğun muhakemesine sahip" olduğunu söyler(Yalvaç, 2008:53).

Rousseau'ya göre sadece devletler üstü bir federasyon toplum sözleşmesinin bireyler için sağlamış olduğu barışı devletler için de yapabildi. Fakat devletlerarası savaş konusuna duyduğu ahlaki duyarlılığı sonsuz olsa da Rousseau bunu hayalci bir çözüm olarak görmüştür. Devletlerarası doğa durumu tarihsel gelişmenin sonucu idi ve bu süreci suni bir sözleşme ile etkilemek imkânsızdı (Yalvaç, 2008:57). Buna, ne mevcut devletlerin despotik yapısı ne insanın toplumda yozlaşmış doğası ne de devletler sisteminin kendine özgü dinamiği izin veriyordu.

Rousseau'ya göre devletler arasında kalıcı bir barışın sağlanamamasının bir diğer nedeni, devlet yöneticilerinin sözde çıkarları ile gerçek çıkarlarının birbirinden farklı olmasıdır. Devletlerin gerçek çıkarları kalıcı barıştır. Oysa sözde çıkarları mutlak bağımsızlıklarını devam ettirmek, topraklar fethetmek ve mutlakiyetçi rejimler kurmaktır. Bu nedenle devletlerin gerçek çıkarları gereği kalıcı barışı seçmeleri gerektiği halde halen savaşın var olması sözde çıkarlarının peşinde koşmaları dolayısıyladır. Ayrıca Rousseau'ya göre devleti yönetenlerin iki amacı vardır: dışarıya karşı egemenliklerini genişletmek, içe karşı ise egemenliklerini pekiştirmek. Bu iki amaç neticede yurttaşların gittikçe bağımlı hale gelmesine ve özgürlüklerinin azalmasına neden olmaktadır. O halde der, Rousseau yöneticileri sadece sözle değil silahla da barışa zorlamak gerekir. Yani ona göre Avrupa federasyonunun kurulması ve kalıcı bir barışın sağlanması ancak bir devrimle mümkündür (Rousseau, 2008:144).

Rousseau, Yargı'nın sonunda yine kendine has bir eleştirel şüphecilikle şunları belirtmektedir: "Şüphesiz şu anda kalıcı bir barış saçma bir plan gibi görünmektedir. Ama IV. Henri ve Sully bize geri verildiğinde kalıcı bir barış makul bir plan haline gelecektir." (Rousseau, 2008:143).

6. SONUÇ

İnsanlık tarihi kadar eski olan savaş ve barış kavramları bütün çağlara damgasını vurmuş, vurmaya da devam etmektedir. Bu durum, savaş ve barış kavramları ile insan doğası arasında bir ilişki olup olmadığına dair soruları da beraberinde getirmektedir? İnsan doğası gereği savaşa mı yoksa barışa mı eğilimlidir? Savaşa eğilimli ise barışı tesis edebilir mi?

Kıta Avrupası felsefesinin Aydınlanma eleştirisine verimli bir katkı yapmış olan Rousseau da bizim modernite adını verdiğimiz uygarlığın bir meyvesi olarak gördüğü savaş üzerine ve doğal durumu ifade eden barış üzerine çeşitli fikirler ortaya atmıştır.

Rousseau, insanın doğası gereği kötü olduğu ve savaşın insan doğasından kaynaklandığını ifade eden Hobbes'a karşı, insanın doğası gereği iyi ve barışçıl olduğunu söyler. O, insanın kendine duyduğu sevgi (*amour de soi*) ve merhamet gibi duygularından hareketle bir başkasına zarar verici davranmayacağını, bir başkasının acı çekmesinin onu hoşnutsuz edeceğini düşünür.

Rousseau'ya göre savaş durumu basit ilişkilerin sonucunda değil, mülkiyet ilişkilerinin sonucunda oluşur. Doğa durumunda sınırlı istek ve arzuları olan vahşi insan savaşmak için bir nedeni yoktur. Ona göre gereksinimleri arttıran ve insanların birbirleriyle çatışmalarına neden olan toplumsal durumun kendisidir. Doğa durumunda hiç bulunmayan, mülkiyet ve eşitsizlik gücünü sivil toplumdan ve uygarlıktan almaktadır. Sivil toplum, özel mülkiyet ve eşitsizlik sayesinde insanın barışçı doğasını bozmuş, doğa durumunda olmayan bir güvensizlik yaratarak hırslı ve aç gözlü yapmıştır. Rousseau, insanların sivil toplumda içine düştüğü savaş durumundan kurtulmanın çaresini, bireylerin aralarında yapacakları bir sözleşmeyle elde edecekleri genel iradede bulur. Genel irade bireylere doğa durumunda kaybettikleri kişisel özgürlüklerini vermez, fakat ondan daha değerli olan, insanı ahlaki bir varlık haline dönüştüren toplumsal ya da ahlaki özgürlüğü temin eder. Bu nedenle Rousseau'ya göre bireysel ya da doğal özgürlük, ahlaki özgürlük adına yapılması gereken bir fedakârlıktır.

Rousseau, bireylerin bir savaş durumu olan sivil topluma geçerken kaybettikleri doğal özgürlüklerini, toplumsal özgürlükle telafi edip, insanlar arasında barış sağladıktan sonra, böyle bir barışın devletlerarasındaki imkânı üzerinde durur. O da Hobbes gibi sözleşmenin bireyler arasındaki savaşı sonlandırdığını ama devletlerarasında savaş halinin devam ettiğini düşünür. Bu nedenle devletlerarasında kalıcı bir barışın mümkün olup olmadığını araştırır. Onu bu mesele üzerinde düşünmeye iten Abbe de Saint Pierre'in Avrupa'da Kalıcı Bir Barışın Kurulmasına Dair Proje adlı

eseridir. Bu eser Rousseau üzerinde büyük etki bırakır. Bu eseri okuduktan sonra Rousseau devletlerarasında da kalıcı bir barışın mümkün olacağını düşünür. Rousseau, kişileri özgürlüklerini kaybetmeden bir araya getiren genel irade gibi devletlerin de tikel özgürlüklerini kaybetmeden aralarında yapacakları bir sözleşmeyle oluşturulan konfederasyonun bunu sağlayabileceğini düşünür.

Rousseau'nun devletlerarası savaş konusuna duyduğu ahlaki duyarlılığı sonsuz olsa da sonradan kaleme aldığı Sonsuz Barış Üzerine Yargı adlı eserinde Saint Pierre'in barış planını hayalci bir çözüm olarak görmüştür. Çünkü ona göre devletlerarası doğa durumu tarihsel gelişmenin sonucu idi ve bu süreci suni bir sözleşme ile etkilemek imkânsızdı. Ayrıca devletlerin dışarıya karşı egemenliklerini genişletme, içe karşı ise egemenliklerini pekiştirme arzusu barışı imkânsız kılmaktadır. Bu durumda geriye tek çare olarak yöneticileri sözle değil de silahla barışa zorlamak gerekir. Yani kalıcı barışın sağlanması ancak bir devrimle mümkündür. Ancak bu devrimin nasıl olacağı konusunda Rousseau herhangi bir fikir beyan etmez.

Sonuç olarak Rousseau, Avrupa devletleri arasında süren savaşların nasıl barışçı bir çözüme kavuşturulabileceğini araştırmakta fakat mevcut devletler sisteminde kalıcı bir barışın sağlanmasının zor olduğunu düşünmektedir. Bir yandan savaşların sona ermesini istemekte, diğer yandan gözlemleri onu, bunun imkânsız olduğu sonucuna götürmektedir

KAYNAKÇA

- AĞAOĞULLARI, M. A. (2006). *Ulus Devlet ya da Halkın Egemenliği*, Ankara: İmge Yayınevi
- BROOME, J. H. (1963). *Rousseau: A Study of His Thought*, New York: Barnes & Noble
- CEVİZCİ, A. (2017). *Aydınlanma Felsefesi*, İstanbul: Say Yayınları
- DENT, N. J. H. (t.y.). *Rousseau Sözlüğü*, çev. Bülent Gözkan vd. Ankara: Sarmal Yayınları
- DURĞUN, S. (2012). "Jean Jacques Rousseau'da Amour Propre Kavramı", Konya: *Özne Dergisi*, Sayı: 17, 103-112.
- HİNSLEY, F. H. *Power and the Pursuit of Peace*, Cambridge University Press, Cambridge, 1967
- HOBBS, T. (2013). *Leviathan*, Çev. Semih Lim, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- ROUSSEAU J.-J. (2008). "Sonsuz Barış Üzerine Yargı", çev. Faruk Yalvaç, *Rousseau ve Uluslararası İlişkiler*'in içinde, Ankara: Phoenix Yayınları, 129-144
- ROUSSEAU, J.-J. (2009), *Emile ya da Eğitim Üzerine*, çev. İsmail Yerguz, İstanbul: Say Yayınları
- ROUSSEAU, J.-J. (2015). *Ekonomi Politik*, çev. İsmet Birkan, Ankara: İmge Kitabevi
- ROUSSEAU, J.-J. (2017). *Bilimler ve Sanatlar Üstüne Söylev*, çev. Sebahattin Eyüboğlu, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
- ROUSSEAU, J.-J. (2018a). *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı*, çev. R. Nuri İleri, İstanbul: Say Yayınları
- ROUSSEAU, J.-J. (2018b). *Toplum Sözleşmesi*, çev. Vedat Günyol, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
- SOLOMON, R. C. (1988). *Continental Philosophy since 1750*, Oxford: Oxford University Press
- TUNÇEL, A. (2012). "Özgün" Bir Yurttaşın Anatomisi Olarak *Emile*, Konya: *Özne Dergisi*, Sayı: 17, 85-102.
- VİROLİ, M. (1988). *Jean-Jacques Rousseau and the Well-Ordered Society*, Cambridge: Cambridge University Press
- WALTZ, K. N. (1965). *Man, The State and War*, New York: Columbia University Press
- WEST, D. (2013). *Kıta Avrupası Felsefesine Giriş*, çev. Ahmet Cevizci, İstanbul: Paradigma Yayınları,
- WODD, E. M. (2012). *Özgürlük ve Mülkiyet*, çev. Oya Öymen, İstanbul: Yordam Kitap

YALVAÇ, F. (2007). "Rousseau'nun Savaş ve Barış Kuramı: Adalet Olarak Barış", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt: 4, Sayı: 14, 127-160.

YALVAÇ, F. (2008). *Rousseau ve Uluslararası İlişkiler*, Ankara: Phoenix Yayınları